

۴

تحلیل عملکرد شورای حقوق بشر در خصوص پدیده تغییرات آب و هوایی (۲۰۰۸-۲۰۲۰)

دکتر سید محمد کاظم سجاد پور^۱

سید محمد رضی خردمند^۲

چکیده

تغییرات آب‌وهوایی به‌عنوان پدیده‌ای زیست‌محیطی، جنبه‌های گوناگون زندگی بشر را تحت‌تأثیر قرار داده و دارای آثار نامطلوبی بر حقوق بشر است. این پدیده به دلیل آسیب‌های فراوانی که دارد انواع مختلف حقوق بشر را از جمله حق بر حیات، حق بر سلامت، حق بر دسترسی به آب سالم، حق بر غذا، حق بر مسکن مناسب، حق آزادی ملتها در تعیین سرنوشت، حق بر توسعه و حقوق افراد آسیب‌پذیر از جمله افراد مسن، زنان، کودکان، مهاجران، معلولین و مردمان بومی را تهدید می‌نماید. شورای حقوق بشر ملل متحد با وقوف به این مسئله، ارتباط میان تأثیرات تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر را در دستور کار خود قرار داده است و اقداماتی در این زمینه به عمل آورده است. در این پژوهش سعی بر این است تا عملکرد شورای حقوق بشر در خصوص ارتباط میان تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر با توجه به اسناد شورای حقوق بشر، بررسی و تحلیل شود و به این پرسش پاسخ دهد که عملکرد شورای حقوق بشر در خصوص موضوع یاد شده در میان‌سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۲۰ چگونه قابل تحلیل است.

• واژگان کلیدی

حقوق بشر، شورای حقوق بشر، تغییرات آب‌وهوایی، محیط‌زیست.

در جهان امروزی بشر با مشکلات و معضلات گوناگونی در سطح جهانی مواجه است. دولت‌ها که نمایندهٔ مردمشان در جامعهٔ بین‌المللی^۱ هستند، باید با تلاش مضاعف در جامعهٔ بین‌المللی بکوشند با همکاری از بار این مشکلات بکاهند. اما مسئلهٔ مهم تفاوت دغدغهٔ کشورها در توجه و به رسمیت شناختن این پدیده‌هاست. اساساً کشورهایی که دارای موقعیت آسیب‌پذیرتری در برابری معضلات بین‌المللی، به طور خاص تغییرات آب‌وهوایی هستند، در تلاشی همه‌جانبه در نهادهای بین‌المللی^۲ سعی می‌کنند تا جامعهٔ بین‌المللی را متقاعد کنند که جنبه‌های گوناگون معضلات بین‌المللی را بررسی و برای این معضلات و مشکلات چاره‌جویی کنند. هدفی که نهادهای بین‌المللی می‌توانند به‌خوبی دنبال کنند، بررسی این دغدغه‌هاست. به رسمیت شناختن معضلاتی که می‌تواند آثار نامطلوبی بر زیست بین‌المللی داشته باشد می‌تواند زمینهٔ همکاری بین‌المللی برای مبارزه با معضلات جهانی را فراهم آورد و به‌واسطهٔ درک مشترک از آن، اشتیاق به همکاری و مساعدت در جامعهٔ بین‌المللی افزایش می‌یابد. در دنیای معاصر بسیاری از مشکلات و معضلات جنبه فرامرزی و بین‌المللی دارد و مختص به کشور و منطقهٔ خاصی نیست و کلیت جامعهٔ بین‌المللی از آن رنج می‌برد. مسائلی نظیر نقض حقوق بشر^۳، جرائم سازمان‌یافتهٔ بین‌المللی^۴، بیماری‌های واگیردار^۵، بحران‌های زیست‌محیطی، عدم دسترسی به آب سالم، فقر، نابرابری^۶ و نزاع‌های مذهبی^۷ مسائلی هستند که مدیریت و کنترل آن‌ها نیازمند همکاری بین‌المللی است. تغییرات آب‌وهوایی از آن دسته بحران‌های زیست‌محیطی است که مبارزه با آن همکاری و مساعدت جامعهٔ بین‌المللی را می‌طلبد. در خصوص پدیدهٔ تغییرات آب‌وهوایی می‌توان تصدیق کرد که گروهی از کشورها از آثار منفی تغییرات آب‌وهوایی بیشتر رنج می‌برند یا در برابر تأثیرات احتمالی آینده، آسیب‌پذیرتر هستند. از جملهٔ این کشورها، کشورهای جزیره‌ای کوچک هستند. در سال ۲۰۰۹ مجمع عمومی ملل

---

1. International Community

2. International institution

3. Human Rights Violations

4. Transboundary Organized Crime

5. Infectious Disease

6. Inequality

7. Religious Conflict

متحد^۱، به پیشنهاد کشورهای جزیره‌ای اقیانوس آرام، قطع‌نامه‌ای را تصویب کرد که در آن از دبیرکل درخواست شده بود تا درباره تغییرات آب‌وهوایی و پیامدهای احتمالی امنیتی آن گزارشی جامع تهیه کند. این گزارش در سپتامبر ۲۰۰۹ تهیه شده است و در آن از تغییرات آب‌وهوایی به عنوان "فزاینده تهدیدات"^۲ یاد می‌شود که می‌تواند تهدیدات علیه صلح و امنیت بین‌المللی را افزایش دهد (Climate Security Website, 2021).

در سال‌های اخیر، به‌گونه‌ای فزاینده ارتباط میان تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر در سطح چندجانبه توسط نهادهای حقوق بشری و کنفرانس‌های اعضا^۳ کنوانسیون سازمان ملل در مورد تغییرات آب‌وهوایی^۴ به رسمیت شناخته شده است (Wewerinke, 2014:2).

تلاش جامعه بین‌المللی برای مبارزه با پدیده تغییرات آب‌وهوایی مربوط به سال‌های اخیر نیست و سابقه‌ای طولانی دارد. تلاش در چارچوب کنوانسیون ساختاری ملل متحد و در ادامه این تلاش‌ها توافق‌نامه پاریس برای تغییرات آب‌وهوایی دلیل این مدعاست. اما اساساً نگرستن به معضل تغییرات آب‌وهوایی از منظر حقوق بشر، هم از بُعد مطالعاتی و هم از بعد تصمیم‌گیری، رویکردی جدید است. شورای حقوق بشر، به‌عنوان بازوی حقوق بشری سازمان ملل متحد در خصوص مسائل حقوق بشری، با ایجاد حساسیت کشورها ارتباط میان حقوق بشر و تغییرات آب‌وهوایی را مورد توجه قرار داده است و رویکرد شورای حقوق بشر حاکی از وجود ارتباط و پیوند میان حقوق بشر و تغییرات آب‌وهوایی می‌باشد. این پژوهش می‌کوشد تا به تبیین و تحلیل عملکرد شورای حقوق بشر در خصوص ارتباط میان تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر بپردازد.

تاریخچه تلاش برای پیوند میان حقوق بشر و تغییرات آب‌وهوایی

واقعیت این است که در دهه‌های گذشته تلاش‌های روزافزونی برای برقراری پیوند میان محیط‌زیست و حقوق بشر در جامعه بین‌المللی صورت پذیرفته است که نمود خارجی آن در اسناد حقوق بشری، زیست‌محیطی و سازمان‌های بین‌المللی قابل مشاهده است. در واقع این مسئله، بیانگر این واقعیت است که جامعه بین‌المللی به درک این نکته رسیده است که برای مقابله با بحران‌های زیست‌محیطی راهی جز همکاری و هماهنگی فرا سرزمینی ندارد (امین

¹ United Nations General Assembly

² Threat Multiplier

³ Conference of The parties (COP)

⁴ United Nations Framework Convention on Climate Change

منصور، ۱۳۹۸: ۴). از آنجاکه مسئله تغییرات آب‌وهوایی یک پدیده زیست‌محیطی خاص محسوب می‌شود، لازم است از تلاش‌هایی که برای برجسته‌سازی ارتباط میان حقوق بشر و محیط‌زیست شده است، یاد شود. تلاش برای پیوند حقوق بشر و محیط‌زیست در سه سطح جهانی، منطقه‌ای و داخلی قابل ارزیابی است. تلاش برای ایجاد پیوند و ارتباط میان حقوق بشر و محیط‌زیست به طور عام از جمله تلاش‌های پیشینه‌دار جامعه بین‌المللی است. سرآغاز این مسئله، بیانیه کنفرانس محیط‌زیست انسانی سال ۱۹۷۲ است و جدیدترین تحول در این حوزه که تحولی مثبت و بلندنظرانه ارزیابی می‌شود؛ مسئله به رسمیت شناخته شدن حق بر محیط‌زیست سالم^۱ در اکتبر ۲۰۲۱ توسط شورای حقوق بشر ملل متحد است. تا پیش از این مسئله حق بر محیط‌زیست سالم در بعد جهانی به رسمیت شناخته نشده بود (A/HRC/RES/48/13).

در اسناد و رویه نظام‌های منطقه‌ای حقوق بشر، تلاش‌های صورت‌گرفته برای ارتباط میان حقوق بشر و محیط‌زیست، ثمره غنی‌تری نسبت به سطح جهانی وجود دارد. برای بررسی کلی تلاش‌های صورت‌گرفته برای پیوند میان حقوق بشر و محیط‌زیست در سطح منطقه‌ای باید کنوانسیون اروپایی حقوق بشر^۲، کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر^۳، منشور آفریقایی حقوق بشر^۴، منشور عربی حقوق بشر^۵ و اعلامیه حقوق بشر آسه آن^۶ موردتوجه قرار گیرد. در کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، حق بر محیط‌زیست سالم موردتوجه قرار نگرفته است. حتی کمیسیون اروپایی حقوق بشر^۷ بر این مسئله صحنه گذاشته است که در حقوق و آزادی‌های تصریح شده در کنوانسیون حقی برای حفظ محیط‌زیست وجود ندارد. با وجود این مسئله، رویه دادگاه اروپایی حقوق بشر^۸ نشان می‌دهد که مسئله آسیب‌های زیست‌محیطی در ارتباط با سایر حقوق مندرج در کنوانسیون موردتوجه واقع شده است (امین منصور، ۱۳۹۴: ۱۵). همچنین پروتکل الحاقی به کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر، حق بر محیط‌زیست سالم را به‌عنوان یک حق مستقل فردی به رسمیت شناخته است. (Protocol of Aan Salvador, Art11) در منشور آفریقایی حقوق بشر (بانجول) حق بر محیط‌زیست سالم به‌عنوان یک حق جمعی به رسمیت

1. Right to Environment

2. European Convention on Human Rights

3. American Convention on Human Rights

4. African Charter on human Rights

5. Arab Charter on Human Rights

6. Asean Declaration of Human Rights

7. European Commission of Human Rights

8. European Court of Human Rights

شناخته شده است (AfChHPR, Art24) و در منشور عربی حقوق بشر مصوب ۲۰۰۵ حق بر محیط‌زیست سالم در چارچوب حق افراد در برخورداری از استانداردهای مناسب زندگی مورد تاکید واقع شده است (ACHR, 2004, Art38). همچنین، اعلامیه حقوق بشر آسه آن مصوب ۲۰۱۲ حق بر محیط‌زیست سالم در چارچوب حق بر استانداردهای مناسب زندگی گنجانده شده است. (ASEAN Human Rights Declaration, Art28)

در سطح داخلی بر اساس گزارش گزارشگر ویژه حقوق بشر و محیط‌زیست در قانون اساسی صد کشور حق بر محیط‌زیست سالم به رسمیت شناخته شده است. البته لازم به ذکر است عباراتی که برای بیان و به رسمیت شناخته شدن این حق به کاررفته است، در قوانین اساسی کشورهای مختلف به گونه‌های متفاوتی بیان شده است. همچنین محاکم داخلی حداقل ۱۲ کشور برخورداری از حق بر محیط‌زیست سالم را عنصر اساسی و محوری حق بر حیات دانسته‌اند. همچنین در این گزارش تاکید می‌شود، حداقل ۱۰۰ کشور در قوانین ملی محیط‌زیست خود، حق بر محیط‌زیست سالم را گنجانده و به رسمیت شناخته‌اند (A/HRC/40/55).

تلاش برای برقراری پیوند میان پدیده تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر چه در بعد مطالعاتی و چه در بعد اجرایی آن، در نهادهای بین‌المللی، عملکردی نسبتاً جدید است. این تلاش‌ها از سال ۲۰۰۵، توسط تعداد اندکی از کشورهای آسیب‌پذیر از تغییرات آب‌وهوایی، مردمان بومی و سازمان‌های غیردولتی شروع شده است. می‌توان گفت انگیزه کشورهای آسیب‌پذیر از آنجا نشئت گرفت که احساس نمودند نتایج تلاش‌های انجام شده برای مبارزه با تغییرات آب‌وهوایی بسیار ناملموس بوده است و رویکرد سنتی یا مرسوم سیاسی - علمی موجود چندان در مبارزه با تغییرات آب‌وهوایی موفقیت و حاصل چشم‌گیری نداشته است. این عدم موفقیت بیانگر این واقعیت است که به یک چارچوب و چشم‌انداز دیگری برای مبارزه با تغییرات آب‌وهوایی نیاز است و جامعه بین‌المللی نتوانسته است با رویکرد حاکم آن‌گونه که می‌طلبد در راه مدیریت بحران تغییرات آب‌وهوایی موفق عمل کند (Limon, 2009:2). با توجه به این که در حال حاضر آثار نامطلوب تغییرات آب‌وهوایی بر بوم‌سازگان^۱ زمین بیش از پیش نمایان گردیده است؛ اجماعی علمی در مورد تهدید بودن تغییرات آب‌وهوایی به وجود آمده است. حال زمان آن فرارسیده که رویکرد مطالعاتی و اجرایی بر قربانیان اصلی این پدیده یعنی افراد انسانی و جوامع، متمرکز شود. مردم و جوامع آسیب‌پذیر، تا کنون از آثار نامطلوب پدیده تغییرات

^۱. Ecosystem

آب‌وهوایی متضرر شده‌اند و وجوه گوناگون زندگی‌شان در معرض تهدید قرار دارد. آسیب‌های در حال افزایش پدیده تغییرات آب‌وهوایی و تلاش‌های ناکام جامعه بین‌المللی در چارچوب رویکرد سنتی، اتخاذ رویکردی جدید برای مبارزه با تغییرات آب‌وهوایی را ضروری می‌سازد (Ibid).

نخستین تلاش برای پیوند میان حقوق بشر و تغییرات آب‌وهوایی در سال ۲۰۰۵ توسط مردمان بومی^۱ آمریکا و کانادا صورت گرفت. سرآغاز این رویکرد هنگامی بود که کمیسیون آمریکایی حقوق بشر دادخواست مردم اینویت^۲ را دریافت کرد. مردم اینویت استدلال نمودند که ایالات متحده آمریکا که یکی از بزرگ‌ترین تولیدکنندگان گازهای گلخانه‌ای در جهان است، مسئول آسیب‌های ناشی از پدیده تغییرات آب‌وهوایی به قطب شمال است و آسیب‌های وارد شده به قطب شمال، بدلیل پیوند زندگی مردمان بومی با محیط‌زیست، نقض‌کننده حقوق آن‌هاست (Atapattu, 2018:5).

مردم بومی اینویت استدلال کردند تأثیرات نامطلوب تغییرات آب‌وهوایی بر حیات وحش و همچنین سلامت گونه‌های گیاهی و جانوری، نقض اساسی حقوق آن‌ها از جمله حق حیات، دارایی، فرهنگ و معاش است. چراکه حیات مردم بومی در پیوند ناگسستنی با محیط‌زیست پیرامون آن‌ها قرار دارد. این دادخواست توسط کمیسیون آمریکایی حقوق بشر^۳ به دلیل نبود شواهد کافی، در نوامبر سال ۲۰۰۶ رد شد. اما کمیسیون از شکایت‌کنندگان درخواست کرد در جلسه دادرسی در فوریه ۲۰۰۷ شرکت کنند تا درباره ارتباط میان تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر شهادت دهند (Cameron, 2010:21).

شکایت مردم اینویت، باعث به‌وجود آمدن این ایده گردید که تغییرات آب‌وهوایی بیش از آن که پدیده‌ای غیرملموس مرتبط با علوم طبیعی باشد، در واقع فرایندی متأثر از فعالیت‌های انسانی است و دارای علت و معلول انسانی قابل اثبات است و می‌تواند مانند هر جنبه و شکل تعاملات انسانی در چارچوب مسئولیت، عدالت و حقوق بشر قرار گیرد (Limon, 2009:3).

درواقع این اقدام مردمان اینویت در ذهن جهانیان دغدغه پیوند تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر و پیگیری این مسئله را در نهادهای بین‌المللی میان گروه‌های مختلف پدید آورد.

پس از طرح شکایت مردم بومی آمریکا، در کمیسیون آمریکایی حقوق بشر و ناکامی مردمان بومی در این خصوص، مسئله پیوند تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر در شورای حقوق بشر ملل

1. Indigenous peoples

2. Inuit people

3. Inter-American Commission on Human Rights

متحد پیگیری شد. بازیگر اصلی در ایجاد حساسیت به پیوند تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر در شورای حقوق بشر ملل متحد، کشور مالدیو بود. مالدیو کشوری جزیره‌ای در اقیانوس هند است که به دلیل تشکیل شدن از ۱۲۰۰ جزیره کم‌ارتفاع، در برابر تهدیدات تغییرات آب‌وهوایی آسیب‌پذیر است. مالدیو در نوامبر ۲۰۰۷ جلسه‌ای با کشورهای کوچک جزیره‌ای تشکیل داد. این جلسه باهدف تلاش برای شروع مذاکرات انعقاد یک موافقت‌نامه، با تأکید بر تأثیرات تغییرات آب‌وهوایی بر حقوق بشر بود. به همین منظور آن‌ها از کمیساریای عالی حقوق بشر ملل متحد درخواست کردند که مطالعه دقیق‌تری درباره رابطه تغییرات آب‌وهوایی با حقوق بشر انجام دهد و سرانجام مالدیو در مارس ۲۰۰۸ شورای حقوق بشر را متقاعد کرد که از کمیساریای عالی حقوق بشر بخواهد که چنین گزارشی تهیه کند؛ بنابراین فعالیت‌های کشور مالدیو سبب گردید مسئله تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر در شورای حقوق بشر مطرح شود. این شورا از سال ۲۰۰۸ تاکنون مسئله تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر را در دستور کار فعالیت‌های خود قرار داده است (H.Knox, 2009:1).

شورای حقوق بشر و تغییرات آب‌وهوایی

شورای حقوق بشر ملل متحد، باهدف ایجاد نهادی کارآمدتر از کمیسیون حقوق بشر، در سال ۲۰۰۶ به‌عنوان زیرمجموعه مجمع عمومی تأسیس و جایگزین کمیسیون حقوق بشر گردید. شورا وظیفه دارد رعایت و احترام به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی را به گونه‌ای برابر و بدون هیچ‌گونه تبعیض^۱، افزایش دهد. به‌طور کلی وظیفه شورای حقوق بشر تقویت سازوکارهای حقوق بشری ملل متحد است (A/RES/60/251). شورا یک نهاد بین‌دولی با اختیارات محدود است و قطعنامه‌های شورای حقوق بشر، قدرت اجرایی ندارند و الزام‌آور نیستند. شورای حقوق بشر دارای قدرت اجبار بر دولت‌ها برای اجرای حقوق بشر، قدرت اجرایی ندارند و نمی‌تواند دولت‌ها را مجبور به پاسخ‌گویی درباره نقض حقوق بشر نماید. علاوه بر این قطعنامه‌های شورای حقوق بشر به‌اندازه قطعنامه‌های مجمع عمومی ملل متحد و سایر نهادهای چندجانبه، در خلق حقوق بین‌الملل عرفی^۲ کارایی ندارند و مؤثر نیستند (Wewerinke, 2014:2). باوجود عدم الزام‌آوری قطعنامه‌های شورای حقوق بشر، نمی‌توان گفت که قطعنامه‌های این شورا بی‌اهمیت هستند؛

¹. Discrimination

². Legally Binding

³. International Customary Law

چراکه از شورای حقوق بشر به‌عنوان قلب نظام حقوق بشر یاد می‌شود و قطعنامه‌های این شورا اثرگذاری خود را در نظام حقوق بشر از طرق مختلف خواهند داشت.

شورای حقوق بشر ملل متحد بر اساس وظایف و مأموریت خود می‌تواند اقدامات گوناگونی برای حمایت حقوقی از افراد در ارتباط با پدیده تغییرات آب‌وهوایی به عمل آورد. یکی از آن اقدامات که آسان‌ترین راه برای شورای حقوق بشر است، درخواست مطالعه تحلیلی^۱ از دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر^۲ درباره مسائلی است که حقوق بشر را تحت تأثیر قرار می‌دهند. شورا در موارد متعدد از دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر، مطالعه تحلیلی در خصوص ارتباط حقوق بشر و تغییرات آب‌وهوایی را درخواست کرده است. اصولاً مطالعات کمیساریای عالی حقوق بشر، می‌تواند کشورها را در مسیر اجرای تعهدات داخلی و بین‌المللی‌شان هدایت کند و همچنین انجام چنین مطالعاتی می‌تواند در ایجاد درک مشترک مؤثر واقع شود و این درک مشترک در داخل، کشورها را به ایجاد قواعد حقوقی در موضوع موردنظر، رهنمون سازد و در جامعه بین‌المللی تمایل کشورها را به همکاری در این موضوع افزایش دهد. علاوه بر این‌ها، وجود چنین تحقیقاتی می‌تواند توانایی فعالان حقوق بشر را در تحت فشار گذاشتن جامعه بین‌المللی و کشورها برای تعقیب و پیگیری دغدغه‌های حقوق بشری‌شان تقویت نماید. همچنین این تحقیقات می‌تواند به نهادهای قضایی و شبه قضایی حقوق بشری، در تفسیر تعهدات حقوق بشری دولت‌ها و تصمیم‌گیری یاری دهد. افزون بر این، چنین تحقیقاتی، به‌عنوان منبع مطالعاتی معتبر در مذاکرات و تصمیم‌سازی‌های آب‌وهوایی آینده، مؤثر واقع می‌شود.

اقدام مؤثر دیگری که فعالان حقوق بشر از آن استقبال می‌کنند و ممکن است آثار مفیدی داشته باشد، منصوب کردن گزارشگر ویژه‌ای در زمینه تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر توسط شورای حقوق بشر ملل متحد است. البته شورا تا سال ۲۰۲۰ چنین اقدامی نکرده است (Ibid:21-22) اما لازم به ذکر است در سال ۲۰۱۹ گزارشگر ویژه حقوق بشر و محیط‌زیست، گزارشی با عنوان «اقلیم امن» تهیه کرد و به ابعاد آثار منفی تغییرات آب‌وهوایی و نقش حقوق بشر در سرعت بخشیدن به اقدام مؤثر برای مبارزه با تغییرات آب‌وهوایی اشاره نمود. باوجود عدم انتصاب گزارشگر ویژه برای تغییرات آب‌وهوایی، شورای حقوق بشر از مأموریت داران^۳ شورا درخواست نموده است که به تأثیر تغییرات آب‌وهوایی بر حقوق بشر توجه داشته باشند. همچنین دفتر

¹. Analytical Study

². Office of High Commissioner for Human Rights

³. Mandate Holders

کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل از سال ۲۰۱۵ سالانه در شورای حقوق بشر، میزگردهایی^۱ با موضوع تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر را سازماندهی کرده است. برگزاری این جلسات با توجه به قطعنامه شورای حقوق بشر در سال ۲۰۰۸ و قطعنامه‌های بعدی که از کمیساریا درخواست برگزاری چنین جلساتی کرده است، انجام می‌پذیرد (OHCHR official website, 2021).

اقدامات شورای حقوق بشر

نخستین قطعنامه شورای حقوق بشر در خصوص ارتباط و پیوند تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر در سال ۲۰۰۸ تصویب گردید. شورا در این قطعنامه، تغییرات آب‌وهوایی را دارای آثار منفی بر برخورداری از حقوق بشر می‌داند و وجود تهدید فوری و گسترده تغییرات آب‌وهوایی، برای جوامع در سراسر جهان را متذکر می‌گردد. شورا تغییرات آب‌وهوایی را مشکل جهانی می‌داند و تأکید می‌کند برای حل این معضل باید در سطح جهانی چاره‌اندیشی شود. علاوه بر این جامعه بین‌المللی را برای برون‌رفت از این بحران، مسئول می‌شناسد و بر اهمیت کنوانسیون ساختاری ملل متحد در خصوص تغییرات آب‌وهوایی به‌عنوان چارچوب همکاری جهانی برای مبارزه با تغییرات آب‌وهوایی تأکید دارد.

شورا دسته‌ای از افراد و جوامع را در مواجهه با آثار نامطلوب تغییرات آب‌وهوایی آسیب‌پذیرتر و کم‌توان‌تر می‌داند و ابراز می‌دارد که مردمان فقیر و کم‌برخوردار در برابر تغییرات آب‌وهوایی آسیب‌پذیرترند و اغلب این افراد، در مناطقی ساکن هستند که زیرساخت‌های لازم برای حفاظت از مردم را ندارد و این مسئله، توانایی‌شان برای مواجهه با آثار نامطلوب این پدیده را کاهش و آسیب‌پذیری‌شان را افزایش می‌دهد. علاوه بر این‌ها سرزمین‌های کم‌ارتفاع، کشورهای دارای اکوسیستم کوهستانی شکننده، کشورهای کوچک جزیره‌ای، کشورهای دارای سواحل کم‌ارتفاع، مناطق خشک و نیمه‌خشک یا مناطق مستعد سیل و خشک‌سالی و بیابان‌زایی هم نسبت به سایر مناطق، در برابر تأثیرات نامطلوب تغییرات آب‌وهوایی آسیب‌پذیرترند. درنهایت شورا از دفتر کمیساریای حقوق بشر ملل متحد درخواست نموده که پیوند تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر را بررسی کند و نتیجه را به شورا ارسال نماید (A/HRC/RES/7/23).

دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر، اولین نهاد بین‌المللی حقوق بشری بود که به درخواست شورای حقوق بشر، رابطه تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر را بررسی و مطالعه کرد. گزارش این دفتر

^۱. Panel Discussion

بیانگر نتایج مهمی است؛ از جمله این که تغییرات آب‌وهوایی طیف گسترده‌ای از برخورداریِ حقوق بشر را تهدید می‌کند و تأکید بر این مسئله دارد که تغییرات آب‌وهوایی لزوماً ناقض حقوق بشر نیست. همچنین حقوق بشر وظایفی را در رابطه با تغییرات آب‌وهوایی بر عهده دولت‌ها قرار می‌دهد و از جمله این وظایف محوله، تعهد به همکاری بین‌المللی است (H.Knox, 2009:1).

شورای حقوق بشر در سال ۲۰۰۹، در قطعنامه‌ای در خصوص حقوق بشر و تغییرات آب‌وهوایی، پدیده تغییرات آب‌وهوایی را دارای آثار مستقیم و غیرمستقیم بر سطوح گوناگون حقوق بشر از جمله حق حیات، غذای کافی، بهداشت، مسکن مناسب، تعیین سرنوشت و دسترس به آب سالم دانست. در این قطعنامه بر این مسئله تأکید شده است که گروهی از افراد و جوامع به دلایل جغرافیایی، اقتصادی، جنسیتی، سنی، قومیتی و معلولیت در معرض آسیب‌های بیشتر ناشی از تغییرات آب‌وهوایی قرار دارند. شورای حقوق بشر ملل متحد همچنین این پدیده را یک پدیده عام جهانی با راه‌حل جهانی دانست. همچنین شورا همکاری جامعه بین‌المللی را برای اجرا و ارتقای کنوانسیون ساختاری ملل متحد برای مبارزه با تغییرات آب‌وهوایی لازم و ضروری دانست (A/HRC/RES/10/4). شورای حقوق بشر در سال ۲۰۱۱، قطعنامه‌ای با موضوع ارتباط میان حقوق بشر و تغییرات آب‌وهوایی تصویب نمود. در این قطعنامه تأکید شده است که تعهدات، اصول و استانداردهای حقوق بشری از توانایی تقویت و حمایت از سیاست‌گذاری‌ها و هنجارسازی‌های داخلی و بین‌المللی در حوزه تغییرات آب‌وهوایی برخوردارند (A/HRC/RES/18/22).

تغییرات آب‌وهوایی و حق بر توسعه

شورای حقوق بشر در راستای ادامه فعالیت‌ها در زمینه ارتباط تغییرات اقلیمی و حقوق بشر در سال ۲۰۱۴، قطعنامه‌ای تصویب نمود که در آن شورا بر لزوم تقویت گفتگوها و همکاری‌های بین‌المللی، برای رسیدگی به تأثیرات نامطلوب تغییرات آب‌وهوایی بر برخورداری و بهره‌مندی از حقوق بشر، به طور خاص حق بر توسعه^۱ شد. شورا همچنین خواستار گفتگو، ظرفیت‌سازی، بسیج منابع مالی، انتقال فناوری و سایر اشکال همکاری جهت سازگاری و انطباق با تغییرات اقلیمی، به طور خاص در مواجهه کشورهای جهان سوم، با این پدیده گردید. شورا در این خصوص اذعان نمود که کشورهای در حال توسعه به طور ویژه کشورهای کم‌تر

^۱. Right to Development

توسعه یافته، کشورهای جزیره‌ای کوچک و کشورهای آفریقایی که کم‌ترین سهم را در انتشار گازهای گلخانه‌ای دارند، آسیب پذیری بیشتری در مواجهه با آثار نامطلوب این پدیده دارند. آسیب پذیر بودن این کشورها زمینه نقض حقوق بشر، به طور خاص حق بر توسعه را فراهم می‌کند (A/HRC/RES/26/27).

سعد الفراجی^۱ گزارشگر ویژه حق بر توسعه شورای حقوق بشر در گزارش حق بر توسعه در سال ۲۰۱۷، با توجه به گزارش هیئت بین‌الدولی تغییرات اقلیمی^۲ که اعلام نموده است که تغییرات اقلیمی یک واقعیت است و انتشار گازهای گلخانه‌ای توسط انسان‌ها عامل اصلی این پدیده است. وی اذعان می‌کند که تغییرات اقلیمی و آسیب‌های متعدد آن، تهدیدی علیه طیف گسترده‌ای از حقوق بشر از جمله حق بر توسعه است (A/HRC/36/49).

تغییرات آب‌وهوایی و حق بر سلامت

شورای حقوق بشر ملل متحد، در قطعنامه مورخ ۱۵ جولای ۲۰۱۵، با موضوع تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر تاکید می‌کند که در موارد بسیاری حقوق بشر متأثر از آثار سوء تغییرات آب‌وهوایی است و خواستار توجه ویژه به تأثیرات نامطلوب تغییرات آب‌وهوایی بر حق سلامت می‌شود. در این قطعنامه، شورای حقوق بشر از کمیساریای عالی حقوق بشر می‌خواهد تا مطالعه‌ی تحلیلی در خصوص پیوند میان حق بر سلامت و تغییرات آب‌وهوایی انجام دهد (A/HRC/RES/29/15).

مطالعه‌ی تحلیلی درخواست شده از کمیساریای عالی حقوق بشر در سال ۲۰۱۶ تهیه شد و در این مطالعه تحلیلی آمده است بنا بر اعلام سازمان بهداشت جهانی^۳، تغییرات آب‌وهوایی هم‌اکنون بر سلامت انسانی اثر منفی می‌گذارد و در آینده نیز این روند ادامه خواهد داشت. این سازمان بر اساس یک تخمین اعلام نموده است که تغییرات آب‌وهوایی در بین سال‌های ۲۰۳۰ تا ۲۰۵۰ مسبب افزایش مرگ‌ومیر تقریباً ۲۵۰/۰۰۰ نفر بر اثر سوء‌تغذیه، مالاریا و تنش گرمایی می‌شود. همچنین پنل بین‌الدولی تغییرات آب‌وهوایی تأیید می‌نماید که سلامت جمعیت انسانی از تغییرات در الگوهای آب‌وهوایی و سایر جنبه‌های تغییرات آب‌وهوایی آسیب‌پذیر است (A/HRC/32/23).

سازمان بهداشت جهانی اعلام کرده است که تغییرات آب‌وهوایی و در اثر آن بالا رفتن دمای هوا، باعث افزایش مرگ‌ومیر افراد بالای ۶۵ سال می‌شود و خطر ابتلا به بیماری‌های قلبی و

¹. Saad Alfarargi

². Intergovernmental Panel on Climate Change

³. World health organization

عروقی را بیشتر می‌کند. همچنین بر بهره‌وری کارگران و کاهش فقر اثرگذاری منفی دارد. علاوه بر این تغییرات آب‌وهوایی به طور خاص بر جمعیت فقیر کشورهای جهان سوم، به دلیل ضعف ساختارهای بهداشتی اثرگذاری بیشتری دارد. در خصوص ارتباط میان تغییرات آب‌وهوایی و آلودگی هوا آمده است که تغییرات آب‌وهوایی به طور مستقیم منجر به آلودگی هوا نمی‌شود ولی می‌تواند آلودگی هوا را تشدید نماید و همچنین منابع انتشار گازهای گلخانه‌ای و آلاینده‌های هوا اغلب یکسان هستند (Ibid). همچنین، در این مطالعه تحلیلی آمده است که تغییرات آب‌وهوایی منجر به افزایش بلایای طبیعی می‌گردد که این مسئله سلامت انسانی را در معرض خطر قرار می‌دهد و موجب افزایش بیماری‌ها می‌گردد. درمورد تغذیه و دسترس به غذای سالم در این مطالعه تحلیلی آمده است که تغییرات آب‌وهوایی با تغییر در تولید محصولات کشاورزی، افزایش فقر، از بین رفتن معیشت و کاهش دسترس به غذا، آب و بهداشت بر تغذیه افراد اثر می‌گذارد. همچنین این مطالعه نشان می‌دهد که این تغییرات نه تنها بر سلامت جسمی بلکه بر سلامت روانی افراد نیز اثر منفی دارد. در این مطالعه به حساسیت بیشتر برخی افراد و جوامع به آثار منفی تغییرات آب‌وهوایی تأکید شده است و سلامت این افراد و جوامع را تحت تأثیر منفی تغییرات آب‌وهوایی می‌داند. در این مطالعه افراد آسیب‌پذیر شامل افراد کم‌برخوردار، زنان، کودکان، مهاجران، افراد دارای معلولیت، اقلیت‌ها، بومیان، ملت‌های در حال توسعه، افراد ساکن در کشورها جزیره‌ای، افراد ساکن در قطب و سایر اکوسیستم‌های حساس و خاص که از تغییرات آب‌وهوایی بیشتر متأثر می‌گردند، می‌شود (Ibid).

در سال ۲۰۱۶ میزگردی باهدف بررسی ارتباط میان تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر برگزار گردید. یکی از سخنرانان این میزگرد، گزارشگر ویژه در خصوص موضوع "حق همگان بر برخورداری از سلامت ذهنی و فیزیکی" بود. وی بیان نمود: "اثر تغییرات آب‌وهوایی بر برخورداری کامل از حق سلامت، نگران‌کننده است و آثار نامطلوب تغییرات آب‌وهوایی با افزایش میزان مرگ میر، سلامتی و رفاه انسان‌ها را تهدید می‌نماید. پیامدهای تغییرات آب‌وهوایی مانند افزایش دما، خشک‌سالی، سیل و طوفان، اختلالات قلبی عروقی، مشکلات تنفسی، گوارشی، کلیوی را افزایش می‌دهد. تغییرات آب‌وهوایی همچنین دارای آثار منفی بر کرامت انسانی و امنیت انسانی است و فقط دارای آثار منفی بر سلامت جسمانی انسان‌ها نیست، بلکه سلامت روانی افراد جامعه را نیز متأثر می‌سازد" (A/HRC/32/24).

تغییرات آب‌وهوایی و حقوق کودک

شورای حقوق بشر در قطعنامه مصوب سال ۲۰۱۶، با موضوع تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر از کشورها می‌خواهد تا همکاری و مساعدت بین‌المللی را برای کمک به کشورهای در حال توسعه و افراد آسیب پذیر از جمله کودکان که آسیب‌پذیری بیشتری در مقابله با آثار نامطلوب پدیده تغییرات آب‌وهوایی دارند، ادامه دهند و تقویت نمایند. همچنین در این قطعنامه مقرر گردیده است شورای حقوق بشر میزگردی با موضوع تغییرات آب‌وهوایی و حقوق کودک ترتیب دهد. علاوه بر این از کمیساریای عالی حقوق بشر ملل متحد درخواست شده است که مطالعه تحلیلی در مورد رابطه تغییرات آب‌وهوایی و حقوق کودکان انجام دهد (A/HRC/RES/32/33).

میزگردی با موضوع تغییرات آب‌وهوایی و حقوق کودک در دوم مارس ۲۰۱۷، مطابق درخواست شورا برگزار گردید. در این میزگرد، نماینده کشور فیلیپین نزد دفتر ملل متحد در ژنو، در خصوص ارتباط میان تغییرات آب‌وهوایی و حقوق کودک بیان نمود: "موضوع ارتباط تغییرات آب‌وهوایی و حقوق کودک از موضوعات مهم برای دولت متبوعش است و کشور فیلیپین یکی از آسیب‌پذیرترین دولت‌ها در مقابل پدیده تغییرات آب‌وهوایی است. جوامع فقیر در مقابل آثار نامطلوب تغییرات آب‌وهوایی آسیب‌پذیر هستند و در میان این جوامع کودکان آسیب‌پذیرترند. تغییرات آب‌وهوایی بر شدت و تعداد دفعات بلایای طبیعی می‌افزاید و برآورد می‌شود سالانه زندگی ۲۵۰ میلیون نفر را در سراسر جهان تحت‌تأثیر قرار دهد که نیمی از آن‌ها کودک هستند. کشور فیلیپین در بین سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۵ تعداد ۲۷۴ فاجعه طبیعی را ثبت نموده است که بر حیات ۱۳۰ میلیون نفر تأثیر داشته است. در بین سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۱، تعداد ۱۰۸ میلیون دانش‌آموز تحت‌تأثیر پیامدهای فجایع طبیعی قرار گرفتند".

نماینده صندوق کودکان ملل متحد^۱ همچنین بیان کرد: "در حال حاضر هیچ فرصتی برای تلف کردن در خصوص حمایت از حقوق میلیون‌ها کودک که در مناطقی که فجایع طبیعی رخ می‌دهد و دارای هوای آلوده هستند، وجود ندارد. کودکان از سن، جنس و جوامع مختلف باید اجازه مشارکت در سیاست‌گذاری‌های آب‌وهوایی را داشته باشند. نیازهای کودکان باید مورد توجه قرار گیرد و دیدگاه‌های خاص آن‌ها درباره تغییرات آب‌وهوایی باید شنیده شود و مبنای عمل قرار گیرد" (A/HRC/35/14).

^۱. Unicef

مطابق خواسته قطعنامه ۳۲/۳۳ شورای حقوق بشر ملل متحد، از دفتر کمیساریای حقوق بشر ملل متحد، مطالعه تحلیلی پیرامون رابطه تغییرات آب‌وهوایی و حقوق کودک صورت پذیرفت. در این مطالعه تاکید می‌شود، تغییرات آب‌وهوایی به‌طور کلی بر کودکان فقیر، معلول، مهاجر، جدانشده از خانواده و کودکان مردم بومی، تأثیرات نامطلوبی دارد. علاوه بر این دختران ممکن است به‌خاطر آثار نامطلوب این پدیده، خطر جدی‌تری را تجربه نمایند. کودکان به دلیل سوخت‌وساز خاص، کاراندام^۱ خاص و نیازهای رشدی، تحت تأثیر محیط زندگی‌شان هستند. تغییرات در دما، کیفیت آب‌وهوا، آب و تغذیه، تأثیرات طولانی‌مدت و شدیدی بر سلامتی و رشد کودکان خواهد داشت. نوزادان نیز به دلیل کاراندام خاص بدنی و دستگاه ایمنی کمتر توسعه یافته، بیشتر تحت تأثیر آثار نامطلوب تغییرات آب‌وهوایی قرار خواهند گرفت. بر اساس اعلام صندوق کودکان ملل متحد، شاید تهدیدی بزرگ‌تر از تغییرات آب‌وهوایی برای کودکان و نسل‌های آینده در جهان وجود نداشته باشد. بلایای طبیعی می‌تواند منجر به جدایی کودکان از خانواده شود و این مسئله آسیب‌پذیری آن‌ها را در برابر آسیب‌های بعدی، از جمله تبدیل شدن به کودک کار، قاچاق کودکان و سایر بهره‌کشی‌ها افزایش می‌دهد. همچنین دسترسی کودکان به خدمات آموزشی، بهداشتی و مسکن را مختل می‌نماید (A/HRC/35/13).

تغییرات آب‌وهوایی بطورقطع بر کیفیت دسترس به آب و غذای سالم اثر می‌گذارد که این مسئله با شدت بیشتری کودکان را تهدید می‌کند. تخمین زده می‌شود تغییرات آب‌وهوایی منجر به اختلال در رشد ۷.۵ میلیون کودک زیر پنج سال می‌شود. در سال ۲۰۱۲ میلادی به طور تقریبی ۷۰۰/۰۰۰ کودک زیر پنج سال، به دلایل مرتبط با آلودگی هوا، جان خود را از دست دادند. به‌طورکلی تغییرات آب‌وهوایی آلودگی هوا را تشدید می‌کند. این پدیده منجر به افزایش تعداد کثیری از بیماری‌های واگیردار می‌شود که موجب مرگ‌ومیر کودکان خواهد شد. مسائل یادشده همگی مربوط به آثار نامطلوب فیزیکی بود که تغییرات آب‌وهوایی بر کودکان خواهد گذاشت. علاوه بر آسیب‌های فیزیکی تغییرات اقلیمی دارای اثراتی است که سلامت روان کودکان را نیز به خطر می‌اندازد. پیامدهای نامطلوب تغییرات آب‌وهوایی احتمال افزایش آسیب‌های روانی و اجتماعی نظیر خشونت‌های جسمی و جنسی، استثمار و بهره‌کشی از کودکان و افسردگی و خودکشی را افزایش خواهد داد (Ibid).

^۱. Physiology

حقوق بشر، تغییرات آب‌وهوایی و مهاجرت

شورای حقوق بشر ملل متحد، در ۱۷ جولای ۲۰۱۷، قطعنامه‌ای در مورد ارتباط میان تغییرات آب‌وهوایی و حقوق افراد مهاجر^۱ و پناهندگان^۲ صادر نمود. در این قطعنامه شورای حقوق بشر، ضرورت حمایت و ارتقای حقوق مهاجران و پناهندگان متأثر از تغییرات آب‌وهوایی را مورد تأکید قرارداد و تغییرات آب‌وهوایی را دارای آثار نامطلوبی بر افراد آسیب‌پذیر از جمله مهاجران و پناهندگان دانست. شورا از دفتر کمیساریای حقوق بشر ملل متحد در خواست کرد تحقیقاتی در خصوص رسیدگی به شکاف‌های حمایتی حقوق بشر در زمینه مهاجرت و آوارگی افراد انجام دهد. همچنین از کمیساریا خواست تا میزگردی در مورد تغییرات آب‌وهوایی و حقوق مهاجران و افراد آواره، ترتیب دهد (A/HRC/RES/35/20).

مطابق درخواست شورای حقوق بشر میزگردی برای بررسی ارتباط میان تغییرات آب‌وهوایی و مهاجرت برگزار شد. شرکت‌کنندگان در این میزگرد در خصوص تأثیر تغییرات آب‌وهوایی بر مهاجرت اتفاق نظر داشتند. آن‌ها تغییرات آب‌وهوایی را دارای آثار نامطلوب بر بهره‌مندی از حقوق بشر از جمله حق سلامت، حق حیات، حق برخورداری کار مناسب، حق بر غذا، حق بر آب، حق بر آموزش، حق بر مسکن، حق بر توسعه و حقوق فرهنگی بشری دانستند و ابعاد مختلف تأثیرگذاری تغییرات آب‌وهوایی بر مهاجرت و حقوق بشر را مورد بررسی قرار دادند (A/HRC/37/35). در گزارشی که به درخواست شورا توسط کمیساریای عالی حقوق بشر در سال ۲۰۱۸ تهیه شده است، تأثیر تغییرات آب‌وهوایی بر جابه‌جایی‌های انسانی و ارتباط آن با حقوق بشر و آسیب‌های تغییرات آب‌وهوایی بر برخورداری حقوق بشر بررسی شده است. در این گزارش آمده است اگرچه تغییرات آب‌وهوایی پدیده‌ای خاص است، عموماً مهاجرت‌های ناشی از تغییرات آب‌وهوایی و سایر مهاجرت‌ها موقعیت یکسانی را برای مهاجران ایجاد می‌نماید. به عبارتی مهاجران اقلیمی و سایر مهاجران در یافتن مسیر مناسب و امن و قانونی مهاجرت دچار مشکل می‌شوند (A/HRC/38/21).

علاوه بر این، مهاجران در طول فرایند مهاجرت در برخورداری از حقوق خود با مشکلات عمده‌ای مواجه می‌شوند و در طول مهاجرت ممکن است در عبور از مرزها و ورود به سایر کشورها با مشکل مواجه شوند. مهاجرت می‌تواند مهاجران را در اوضاع کاری سخت قرار دهد. آن‌ها ممکن است به دلیل مهاجرت و قرارگرفتن در شرایط نامساعد در معرض بهره‌کشی، به

¹. Immigrant

². Displaced Person

حاشیه رانده شدن و نقض حقوق بشر قرار گیرند. همچنین افرادی که در شرایط نامساعد حاصل از تغییرات آب‌وهوایی قرار دارند، ممکن است در محل زندگی خود محبوس شوند و امکان مهاجرت و جابه‌جایی را نیابند. افرادی که در اثر تغییرات آب‌وهوایی مجبور به مهاجرت می‌شوند در رفع نیازهای اولیه و اساسی خود دچار مشکل می‌شوند. بر طرف کردن نیازهای اولیه‌ای همچون غذا، آب، مراقبت‌های بهداشتی و مسکن در شرایط نامساعد حاصل از تغییرات آب‌وهوایی با مشکل مواجه می‌شود. همچنین، عدم دسترسی به نیازهای اولیه و سایر امکانات، سلامت روحی و جسمی افراد مهاجر را تهدید می‌کند. علاوه بر مسائل یاد شده، مهاجران اقلیمی که به صورت غیرقانونی مهاجرت می‌کنند، ممکن است در معرض انواع گوناگونی از تبعیض، بی‌عدالتی و خشونت قرار گیرند (Ibid).

حقوق افراد آسیب‌پذیر از تغییرات آب‌وهوایی به لحاظ جنسیتی

شورای حقوق بشر در ۶ جولای ۲۰۱۸، قطعنامه‌ای در خصوص ارتباط میان تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر با نگاه به مسائل جنسیتی تصویب نمود. شورا در این قطعنامه اعلام کرد، می‌توان با اتخاذ یک رویکرد مبتنی بر مولفه‌های جنسیتی در سیاست‌گذاری‌های اقلیمی، سازگاری با پدیده تغییرات آب‌وهوایی را افزایش داد و آثار نامطلوب تغییرات آب‌وهوایی را کاهش داد. شورا در این قطعنامه، از دولت‌ها می‌خواهد حمایت و ارتقاء حقوق بشر و نگاه ویژه به حقوق زنان را مورد توجه قرار دهند. شورا برای حمایت و ارتقای حقوق زنان در کشورهای در حال توسعه خواهان همکاری و مشارکت بین‌المللی برای تامین منابع مالی، انتقال فناوری و ظرفیت‌سازی برای کاهش آسیب‌پذیری و افزایش سازگاری شده است. همچنین شورای حقوق بشر از دولت‌ها درخواست می‌کند که زنان را در سیاست‌گذاری‌های محلی، ملی و بین‌المللی مشارکت دهند. در این قطعنامه از کمیساری عالی حقوق بشر ملل متحد، مطالعه تحلیلی و تشکیل میزگرد در ارتباط با موضوع یاد شده، درخواست شد (A/HRC/RES/38/4).

کمیساری عالی حقوق بشر در سال ۲۰۱۹ مطالعه تحلیلی در خصوص تغییرات آب‌وهوایی و حقوق زنان انجام داد. در این مطالعه آمده است که مقررات حقوق بشری بین‌المللی، تبعیض جنسیتی را ممنوع نموده است. با این وجود، زنان با تبعیض نظام‌یافته مواجه هستند. این تبعیض‌ها شامل عدم دسترسی یا محدودیت دسترسی به منابع مالی، آموزش، زمین، عدم مشارکت در تصمیم‌گیری و همچنین فرصت‌ها و استقلال کمتر است. اساساً افرادی که به لحاظ

"اقتصادی - اجتماعی"^۱ در سطح پایین تری قرار دارند، آسیب‌پذیری بیشتری در مواجهه با آثار نامطلوب تغییرات آب‌وهوایی دارند. به‌طور کلی زنان در مواجهه با آثار نامطلوب تغییرات آب‌وهوایی آسیب‌پذیرترند؛ زیرا اگر تعداد فقرا در جهان با معیار جنسیت سنجیده شود، تعداد زنان فقیر از مردان فقیر بیشتر است و اغلب به منابع طبیعی و محیط‌زیست به‌عنوان وسیلهٔ کسب درآمد و امرارمعاش وابسته‌اند و تغییرات آب‌وهوایی دارای تأثیرات نامطلوب بر منابع طبیعی و تولید محصولات کشاورزی است و بدین‌وسیله معیشت زنان علی‌الخصوص زنان فقیر در معرض تأثیرات نامطلوب تغییرات آب‌وهوایی قرار می‌گیرد (A/HRC/41/26).

در این مطالعه آمده است که تغییرات آب‌وهوایی دارای آثار نامطلوبی بر دسترسی زنان به غذا است و امنیت غذایی زنان را تهدید می‌کند. همچنین تغییرات آب‌وهوایی دارای آثار نامطلوبی بر سلامت روانی و فیزیکی زنان است و دسترس زنان به خدمات بهداشت جنسی و باروری را محدود می‌کند؛ علاوه بر این آثار نامطلوب تغییرات آب‌وهوایی، خشونت جنسی را افزایش می‌دهد. در این خصوص پیوند روشنی میان فقر به وجود آمده در اثر تغییرات آب‌وهوایی و خشونت جنسی^۲ و جنسیتی^۳ وجود دارد. تغییرات آب‌وهوایی، به‌طور مستقیم و غیرمستقیم، بر دسترس زنان به کار شایسته و شرافتمندانه اثر دارد. در جنوب آسیا و آفریقای زیر صحرای^۴، بیش از ۶۰ درصد زنان شاغل با حقوق بسیار کم و ساعت کاری زیاد، مشغول به کار هستند. علاوه بر مسائل مطرح‌شده، این مطالعه، تغییرات آب‌وهوایی را دارای اثرات نامطلوب فرهنگی بر زندگی زنان می‌داند (Ibid).

تغییرات آب‌وهوایی و حقوق افراد معلول

شورای حقوق بشر در ۲۳ جولای ۲۰۱۹، قطعنامهٔ ۴۱/۲۱ را با موضوع تغییرات آب‌وهوایی و حقوق افراد معلول صادر نمود. در این قطعنامه شورای حقوق بشر تغییرات آب‌وهوایی را دارای آثار نامطلوبی بر زندگی افراد معلول می‌داند و برگزاری یک میزگرد برای بررسی ارتباط تغییرات آب‌وهوایی و حقوق افراد معلول را خواستار شد. همچنین از دفتر کمیساریای حقوق بشر درخواست کرد که گزارشی در خصوص حمایت و ارتقای حقوق افراد معلول متأثر از پدیدهٔ تغییرات آب‌وهوایی انجام دهد (A/HRC/RES/41/21).

1. Socioeconomic

2. Sexul Violence

3. Gender-Based Violence

4. Sub-Saharan Africa

در گزارشی که به درخواست شورای حقوق بشر، توسط کمیساریای حقوق بشر تهیه شده، آمده است که انسان‌ها به طور مستقیم و غیرمستقیم، در معرض آسیب‌های تغییرات آب‌وهوایی قرار دارند. افراد معلول به دلیل وضعیت خاصی که دارند، مانند سایر افراد جامعه توان مشارکت مدنی ندارند و افرادی که به دلایل فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی به حاشیه رانده شده‌اند، مانند افراد معلول به طور ویژه در معرض آثار نامطلوب تغییرات آب‌وهوایی هستند و این مهجور ماندن سبب آسیب‌پذیری بیشتر آن‌هاست. فقر، تبعیض و بی‌عدالتی مؤلفه‌های مهمی در مواجهه افراد معلول با آثار تغییرات آب‌وهوایی است که این مسائل سبب می‌شود از این قبیل افراد با عنوان افراد آسیب‌پذیر یاد شود. عوامل مرتبط با جنسیت، سن، قومیت، جغرافیا، مهاجرت می‌تواند آسیب‌پذیری افراد معلول را در مواجهه با تغییرات آب‌وهوایی افزایش دهد. از جمله این آسیب‌ها، آثار نامطلوب بر سلامت، امنیت غذایی، مسکن، آب، امکانات بهداشتی و معیشت افراد معلول است. همچنین در این گزارش آمده است که دولت‌ها باید در سیاست‌گذاری و قانون‌گذاری‌های اقلیمی، حقوق افراد معلول را به صورت ویژه مدنظر قرار دهند (A/HRC/44/30).

در میزگردی که در تاریخ ۸ جولای ۲۰۲۰ برگزار شد، معاون کمیسر عالی حقوق بشر بیان نمود: "اغلب افراد معلول با فقر دست‌وپنجه نرم می‌کنند و کم‌برخوردارند. هیئت بین‌دولی تغییرات آب‌وهوایی به این نتیجه رسیده است که افراد فقیر به دلیل کم بودن درآمد، کمبود امکانات، نبود فرصت‌های معیشت مناسب، آوارگی و گرسنگی از آسیب‌های ناشی از تغییرات آب‌وهوایی به صورت جدی متأثر هستند. همچنین با اشاره به گزارش کمیساریای عالی حقوق بشر، این مسئله را مجدداً مورد تأکید قرار داد." وی همچنین اذعان نمود: "افراد دارای معلولیت در شرایط اضطراری، کم‌ترین دسترسی به پشتیبانی دارند و این افراد به دلیل آسیب‌پذیری مضاعف در مقایسه با سایر افراد در مواجهه با تغییرات آب‌وهوایی بایستی در تصمیم‌گیری و قانون‌گذاری‌های اقلیمی مشارکت داشته باشند." اساساً این رویکرد که افراد آسیب‌پذیر در سیاست‌گذاری و هنجارسازی اقلیمی مشارکت داشته باشند، به این دلیل است که این افراد به بهترین نحو ممکن با در نظر گرفتن وضع خود می‌توانند در تصمیم‌سازی‌ها و قانون‌گذاری‌ها مدافع حقوق و منافع خود باشند. در نهایت در این میزگرد پیشنهاداتی برای توانمندسازی افراد معلول برای مواجهه با آثار نامطلوب تغییرات آب‌وهوایی مطرح شد (A/HRC/46/46).

تغییرات آب‌وهوایی و حقوق افراد مسن

شورای حقوق بشر ملل متحد در تاریخ ۲۳ جولای ۲۰۲۰، قطعنامه‌ای با موضوع تغییرات آب‌وهوایی و حقوق افراد مسن صادر نمود. در این قطعنامه، شورای حقوق بشر از دولت‌ها می‌خواهد حقوق بشر را به‌طور کلی و به طور خاص حقوق افراد مسن را مورد توجه قرار دهند و در تأمین معیشت، غذا، آب آشامیدنی، بهداشت، خدمات بهداشتی و دارویی، آموزش و مسکن افراد مسن اهتمام داشته باشند. همچنین از دولت‌ها خواست سیاست‌های اجرایی خود را برای حمایت از حقوق افراد مسن در مواجهه با تغییرات آب‌وهوایی، تقویت کنند و توسعه دهند، علاوه بر این افراد مسن را در تصمیم‌سازی‌ها و سیاست‌گذاری‌های آب‌وهوایی مشارکت دهند. همچنین، شورای حقوق بشر خواستار برگزاری یک میزگرد در زمینه حقوق افراد مسن در مواجهه با تغییرات اقلیمی شد و از دفتر کمیساریای حقوق بشر ملل متحد خواست تا رابطه تغییرات آب‌وهوایی و حقوق افراد مسن را مورد مطالعه قرار دهد که این اقدامات در سال ۲۰۲۱ صورت می‌پذیرد (A/HRC/RES/44/7).

نتیجه‌گیری

تغییرات آب‌وهوایی یکی از مهم‌ترین و شاید بتوان گفت مهم‌ترین تهدید عصر ماست. تصور ما از این که تغییرات آب‌وهوایی یک بحران حاد فراگیر با آثار نامطلوب گسترده یا یک پدیده طبیعی عادی است، اهمیت چندانی ندارد. چراکه تغییرات آب‌وهوایی در برخی مناطق با سرعت و اثر کم و در برخی مناطق دیگر با سرعت و آثار بیشتری حیات جوامع انسانی را در هم می‌کوبد. شاید تغییرات آب‌وهوایی در بعضی مناطق جهان آثار نامطلوب کمتری به‌جای گذاشته باشد؛ اما این پدیده در حال گسترش است و باید باور داشت که تغییرات آب‌وهوایی پدیده آزمایشگاهی نیست و ابعاد گوناگون زندگی و حیات بشر را تهدید می‌کند. دیگر زمان این نوع نگاه که پرداختن به مسائل زیست‌محیطی مخصوص جوامع مرفه و توسعه یافته می‌باشد، سر آمده است. در حال حاضر این آسیب‌های زیست‌محیطی به طور خاص تغییرات آب‌وهوایی، جنبه‌های گوناگون حیات جوامع توسعه‌نیافته و کم‌برخوردار را بیش از سایر جوامع تهدید می‌کند. هر چند تلاش برای پیوند میان حقوق بشر و محیط زیست از جمله دغدغه‌های پیشینه دار جامعه بین‌المللی محسوب می‌شود. اما بررسی، مطالعه و پرداختن به ارتباط میان تغییرات آب‌وهوایی به عنوان یک پدیده خاص زیست‌محیطی و حقوق بشر اساساً نگرش جدیدی است و شورای حقوق بشر در سطح جهانی پیش‌گام پرداختن به ارتباط میان حقوق بشر و تغییرات آب‌وهوایی است.

شورای حقوق بشر ملل متحد در سال ۲۰۰۸ اولین قطعنامه در خصوص ارتباط میان تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر را تصویب نمود و از آن سال به صورت متوالی به این مسئله می‌پردازد. فعالیت‌های شورا در خصوص تغییرات آب‌وهوایی را می‌توان به دو دوره تقسیم نمود: دوره نخست که از سال ۲۰۰۸ تا سال ۲۰۱۴ است، شورا به‌طور کلی به ارتباط میان حقوق بشر و تغییرات آب‌وهوایی پرداخته است. اما از سال ۲۰۱۵ تمرکز فعالیت‌های شورا در این خصوص، بر حقوق خاص و حقوق افراد آسیب‌پذیر است.

شورای حقوق بشر، تغییرات آب‌وهوایی را پدیده‌ای با آثار نامطلوب بر ابعاد گوناگون حقوق بشر می‌داند که زندگی و حیات بشر را در سطوح گوناگونی تهدید می‌کند. در این میان شورای حقوق بشر یک رشته از افراد و کشورها را دارای موقعیت حساس‌تر و آسیب‌پذیرتری در برابر تغییرات آب‌وهوایی می‌داند. این کشورها، کشورهای در حال توسعه و آسیب‌پذیر به لحاظ جغرافیایی هستند. همچنین افراد مسن، کودکان، زنان و... را در موقعیت آسیب‌پذیرتری مقابل تغییرات آب‌وهوایی می‌داند. شورای حقوق بشر در موارد متعددی از کمیساریای حقوق بشر ملل متحد درخواست نموده است تا به مطالعه و بررسی ارتباط میان تغییرات آب‌وهوایی و حقوق بشر بپردازد و مطالعات و فعالیت‌های کمیساریای حقوق بشر اطلاعات و مطالعات قابل‌اتکایی فراهم آورده است. اساساً فعالیت‌های شورای حقوق بشر و نهادهای همکار، زمینه‌گسترش رویکرد حقوق بشری به پدیده تغییرات آب‌وهوایی را فراهم آورده است و ادبیات حقوقی و علمی در خصوص ارتباط میان حقوق بشر و تغییرات آب‌وهوایی را غنا بخشیده است. فعالیت‌های شورای حقوق بشر دارای آثار سودمندی در سطح داخلی و بین‌المللی است. در سطح بین‌المللی وجود فعالیت‌های شورای حقوق بشر و مطالعات صورت پذیرفته در کمیساریای حقوق بشر می‌تواند اثر مثبتی بر روی مذاکرات آتی آب‌وهوایی، در سطح جهانی و منطقه‌ای داشته باشد و رویکرد حقوق بشری را در سیاست‌گذاری‌های بین‌المللی آب‌وهوایی گسترش دهد. همچنین وجود چنین مطالعات معتبری تقویت‌کننده فعالیت‌های کنشگران بین‌المللی حقوق بشری و زیست‌محیطی است. در بُعد داخلی کشورها، فعالیت‌های شورای حقوق بشر را می‌توان به‌عنوان کاتالیزوری برای ایجاد دغدغه و نگرانی برای دولت‌ها و مردم دانست. وجود فعالیت‌های شورای حقوق بشر می‌تواند نقش به‌سزایی در سیاست‌گذاری‌ها و قانون‌گذاری‌های داخلی داشته باشد و زمینه را برای فعالیت‌های راهبردی داخلی برای مبارزه با تغییرات آب‌وهوایی فراهم نماید. همچنین مردم و فعالین حقوق بشر و محیط‌زیست با آگاهی از اینکه تغییرات آب‌وهوایی تا چه حد می‌تواند زندگی آن‌ها را تهدید کند، در این خصوص بر مطالبه‌گری آن‌ها از دولت‌ها، مجالس قانون‌گذاری و دادگاه‌ها افزوده خواهد شد.

منابع و مآخذ

مقالات

۱. امین منصور، جواد (۱۳۹۴). رابطه بین حقوق بشر و محیط‌زیست از منظر جامعه بین‌المللی، فصلنامه سیاست خارجی، دوره ۲۹، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۴، صص ۳۳-۷
۲. امین منصور، جواد (۱۳۹۸). رابطه بین حقوق بشر و محیط‌زیست در پرتو تحول در روابط بین‌الملل، فصلنامه سیاست خارجی، سال سی و سوم، شماره ۱، بهار ۱۳۹۸، صص ۱۶۰ - ۱۱۹
4. Atapattu, Sumudu. (2018). The Right to a Healthy Environment and Climate Change Mismatch or Harmony? Available at: <https://www.cambridge.org/core/books/human-right-to-a-healthy-environment/right-to-a-healthy-environment-and-climate-change/4000179282C67A3C0794A98F75D4E7F0>
5. (Accede in September 2021)
6. Cameron, Edward. (2010). Human Rights and Climate Change: Moving from an Intrinsic to an Instrumental Approach” The Georgia Journal of International and Comparative Law, Vol. 38, No. 3.
7. H.Knox, John. (2009). Linking Human Rights And Climate Change
8. At The United Nations, Harvard Environmental Law Review, Volume 33, pp 477 – 498
9. Limon, Marc. (2009). Human Rights And Climate Change: Constructing A Case For Political Action, Harvard Environmental Law Review | Vol.33 (2); 439-477; 38 p.
10. Wewerinke, Margaretha, The Role Of The Un Human Rights Council In Addressing Climate Change, Available At: https://www.researchgate.net/publication/320729871_The_Role_of_the_UN_Human_Rights_Council_in_Addressing_Climate_Change
11. (Accede in September 2021)

اسناد

12. A/RES/60/251. (2006). Human Rights Council”, Sixtieth session
13. A/HRC/RES/7/23. (2008). Resolution Of Human Rights Council On Human Rights And Climate Change”, Seventh Session
14. A/HRC/RES/10/4. (2009). Resolution Of Human Rights Council On Human Rights And Climate Change”, Tenth Session
15. A/HRC/RES/18/22. (2011). Resolution Of Human Rights Council On Human Rights And Climate Change”, Eighteenth session
16. A/HRC/RES/26/27. (2014). Resolution Of Human Rights Council On Human Rights And Climate Change”, Twenty-sixth session
17. A/HRC/RES/29/15. (2015). Resolution Of Human Rights Council On Human Rights And Climate Change”, Twenty-ninth session
18. A/HRC/32/23. (2016). Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights”, Thirty-second session

19. A/HRC/35/14. (2017). Summary of the panel discussion on the adverse impact of climate change on States' efforts to realize the rights of the child and related policies, lessons learned and good practices" Thirty-fifth session
20. A/HRC/35/13. (2017). Analytical study on the relationship between climate change and the full and effective enjoyment of the rights of the child", Thirty-fifth session
21. A/HRC/RES/35/20. (2017). Resolution Of Human Rights Council On Human Rights And Climate Change" Thirty-fifth session
22. A/HRC/37/35. (2017). Summary of the panel discussion on human rights, climate change, migrants and persons displaced across international borders", Thirty-seventh session
23. A/HRC/36/49. (2017). Report of the Special Rapporteur on the right to development. Thirty-sixth session
24. A/HRC/38/21. (2018). Addressing human rights protection gaps in the context of migration and displacement of persons across international borders resulting from the adverse effects of climate change and supporting the adaptation and mitigation plans of developing countries to bridge the protection gaps", Thirty-eighth session
25. A/HRC/RES/38/4. (2018). Resolution Of Human Rights Council On Human Rights And Climate Change, Thirty-eighth session
26. A/HRC/41/26. (2019). Analytical study on gender-responsive climate action for the full and effective enjoyment of the rights of women, Forty-first session
27. A/HRC/RES/41/21. (2019). Resolution Of Human Rights Council On Human Rights And Climate Change, Forty-first session
28. A/HRC/44/30. (2020). Analytical study on the promotion and protection of the rights of persons with disabilities in the context of climate change, Forty-fourth session
29. A/HRC/46/46. (2020). Panel discussion on promoting and protecting the rights of persons with disabilities in the context of climate change, Forty-sixth session
30. A/HRC/RES/44/7. (2020). Resolution Of Human Rights Council On Human Rights And Climate Change, Forty-fourth session
31. A/HRC/RES/48/13. (2021). Resolution adopted by the Human Rights Council, Forty-eighth session
32. Association of Southeast Asian Nations (ASEAN). (2012). ASEAN Human Rights Declaration. Available at: <https://asean.org/asean-human-rights-declaration/> (accede in september 2021)
33. League of Arab States. (2004). Arab Charter on Human Rights. Available at: <https://digitallibrary.un.org/record/551368?ln=en> (accede in september 2021)
34. Organization of African Unity (OAU). (1981). African Charter on Human and Peoples' Rights (Banjul Charter). Available at: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3630.html> (Accede in September 2021)
35. Organization of American States (OAS). (1999). Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights. Available at: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3b90.html>
36. (Accede in September 2021).

